

4. Підрахунки автора за даними: Чисельність та освітній рівень...
5. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо задоволення потреб громадян у земельних ділянках” від 28.06.1999 р. № 765/99.
6. Таблицю 2 складено за матеріалами: Політична палітра // Поточний архів Слов'янської районної державної адміністрації 2002 рік; Акт проведення звірки кількісного та якісного складу Слов'янської районної організації Партиї Регіонів // Поточний архів Слов'янської районної організації Партиї Регіонів. — 2002; Повідомлення керівників Слов'янських районних організацій політичних партій, об'єднань та рухів.
7. Підсумки проведення виборів народних депутатів України по одномандатному виборчому окрузі № 58 // Поточний архів Слов'янської районної ради народних депутатів. — 2002.
8. Акт проведення звірки // Повідомлення керівника Слов'янської районної організації СДПУ(О).

M. O. Скрипник

Г. І. ТІКТІН — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ І ПАТРІОТ

Відомим вченим, визнаним не лише в Україні, а й за кордоном був Георгій Ісаакович Тіктін. Це була талановита, високоосвічена людина, яка знала кілька європейських мов, фахівець з фінансово-економічних та правових проблем [1].

Перші згадки про Г. І. Тіктіна з'являються у зв'язку з написанням історії Одеського національного університету [2] та в брошурі-проспекті “Одесский институт народного хозяйства” [3], де працював Г. І. Тіктін. Лише в 2000 р. побачило світ значне дослідження про Одеський економічний університет [4], де велика увага приділяється Г. І. Тіктіну. Досить повно розповідається про його діяльність на посаді декана спочатку факультету зовнішньоторговельних відносин, а з 1923 р. — на чолі економічного факультету. Г. І. Тіктін, як відмічається в ньому, входить до правління інституту гуманітарно-суспільних наук (Гумобіна) та Одеського інституту народного господарства. У 2000 р. вийшла біографічна стаття Д. К. Левченко та Н. Е. Тахтарьової [5]. Про останні місяці життя Г. І. Тіктіна йде мова у спогадах С. Я. Борового [6].

Завданням даної статті є узагальнення даних про діяльність Г. І. Тіктіна та на основі нових документів розповісти про його на-

укову діяльність. Кафедра історії України Одеського державного економічного університету вивчає історію економічного університету, тому пізнання наукової діяльності Г. І. Тіктіна є продовженням цієї роботи. Разом з тим, необхідно з'ясувати практичну та суспільну роботу Г. І. Тіктіна.

Г. І. Тіктін народився у липні 1880 р. в Одесі у родині популярного адвоката. У 1899 р. закінчив Рішельєвську гімназію. Того ж року вступив на юридичний факультет Новоросійського (Одеського) університету. Г. І. Тіктін рано зайнявся науково-дослідницькою діяльністю. Його перші наукові праці, в яких розглядались важливі проблеми фінансового права відноситься до 1903–1905 років. Не дивно, що у 1906 р. він був запрошений до Новоросійського університету для підготовки до професорського звання по кафедрі фінансового права. [7]

Майже одночасно Г. І. Тіктін розпочав педагогічну діяльність. Зокрема, у 1907–1922 рр. він викладав законознавство та політекономію в училищі торгово-мореплавства, а з 1910 р. до 1920 р. — фінансове право, політекономію та статистику на Одеських вищих жіночих курсах [8].

Особливо яскраво Г. І. Тіктін заявив про себе, коли у 1912 р. видав значно перероблений, доповнений і поновлений підручник з фінансового права, згідно з передсмертною волею свого вчителя професора С. І. Іловайського. Це було вже п'яте видання цього підручника. Воно повинно було служити студентам вищих навчальних закладів. Про це писав у передмові Г. І. Тіктін. Разом з тим, у ньому відмічалось, що поряд з цим завданням важливим було врахувати в підручнику вимоги тих осіб, які покликані до практичної діяльності в галузі фінансів. Особливо це стосувалося тих, які готувалися до фінансово-адміністративної і фінансово-контрольної служб, а також осіб, які цікавляться питаннями господарського життя при мусових союзів [9]. Цей підручник був оцінений як найкращий у дореволюційній Росії посібник фінансового права [10].

Тривалий час за участь у політичних акціях Г. І. Тіктіна не допускали до складання магістерського іспиту. Лише у 1917 р. він отримав таку можливість. Після отримання ступеня магістра політичної економії та фінансового права Г. І. Тіктіна було зараховано приват-доцентом кафедри фінансового права Новоросійського уні-

верситету. З 1918 р. він також працює доцентом кафедри фінансової науки економічного факультету Одеського політехнічного інституту [11].

Коли почалася реорганізація вищої школи в Україні, Г. І. Тіктін взяв у ній активну участь. Зокрема, в 1920 р. був реорганізований Новоросійський університет. На його основі було створено кілька інститутів. Серед них був Інститут гуманітарно-суспільних наук (Гумобін). Інститут було створено на базі юридичного та історико-філологічного факультетів університету. Доцент Г. І. Тіктін був одним із організаторів і викладачів цього інституту.

У 1921 р., коли з юридичного факультету Гумобіну та економічного факультету політехнічного інституту було створено Одеський інститут народного господарства, Г. І. Тіктін став одним із тих, хто створив наш інститут. З самого початку існування інституту він був призначений деканом факультету зовнішньоторговельних відносин. Г. І. Тіктін доклав чимало зусиль до того, щоб факультет запрацював. Зокрема, оскільки для Одеси велике значення мала торгівля з Близьким Сходом, він запропонував спеціалізацію факультету таким чином, щоб вона враховувала саме такий підхід до справи. В результаті передбачалася спеціалізація факультету у двох напрямках: 1) відносини з Близьким Сходом і 2) Центральною Європою. Слухачі факультету проходили стажування у відділах та на підприємствах тодішнього Зовнішторгу [12].

Г. І. Тіктін — автор багатьох праць з теоретичних проблем фінансів. Він навіть створив власну концепцію “Самостійної фінансової науки”, яку викладав на початку 20-х років ХХ століття. До Г. І. Тіктіна відносилося те, що казав колись комісар інституту М. А. Моісеєв про звільнення з інституту старих професорів Є. П. Трифілєєва, П. А. Михайлова та А. С. Мулюкіна як “шкідників радянської влади”. На думку комісара звільнення професорів дуже позитивно вплинуло на викладачів інституту, які тепер “доволі довго думатимуть перед вимовою кожного слова”. У той час не випадково Одеський інститут народного господарства в місцевій пресі називали “інститутом вояовничого матеріалізму”. Добре, що посада комісара, що існувала з жовтневої революції 1917 р., була скасована з 1 лютого 1924 р.

Пізніше Г. І. Тіктін змушений був переходити до марксизму.

У 1938 р. він навіть підготував до друку працю “Основы теории советских финансов”. У рукописах залишились і його інші праці, зокрема, “Теоретические основы учения о советских деньгах”.

У другій половині 20-х років ХХ ст. Г. І. Тіктін — активний автор інститутського збірника “Господарства та права. Записки Одеського інституту народного господарства”. 1-й том збірника вийшов у 1928 році, другий — у 1929 році. Другий том, як зазначалося у збірнику, виходив українською мовою, за винятком статей проф. Г. І. Тіктіна та проф. І. Я. Фааса, у зв’язку з тим, що вони були продовженням тих статей, що публікувались у першому томі збірника російською мовою. До складу редакційної колегії збірників входив і Г. І. Тіктін. Він опублікував у двох томах збірника свої “Очерки по общей теории публичных финансов”, які читав в інституті, а також в інших вищих навчальних закладах, де працював. Слід зауважити, що ще раніше, у 1926 р., Г. І. Тіктін опублікував свою монографію по загальній теорії публічних фінансів в журналі науково-дослідних кафедр в Одесі. У довіднику “Наука и научные работники СССР” зазначалося, що Г. І. Тіктін є фахівцем з фінансової науки, загальної теорії фінансів та фінансового права [13].

Факультет зовнішньоторговельних відносин у 1923 р. був реорганізований у економічний факультет Одеського інституту народного господарства. Dekаном нового факультету став Г. І. Тіктін. Він очолював факультет до 1930 р. включно.

Г. І. Тіктін входив з 1924 до 1930 рр. до керівництва інституту. Після ліквідації комісара, який мав великі права, згідно з правилами міністерства вищої освіти вищим навчальним закладом керувало правління інституту. До правління входило кілька чоловік, в тому числі й Г. І. Тіктін. Так було до 1930 р. Лише 28 лютого 1930 р. відбулось останнє засідання правління як колективного органу вищого навчального закладу. Воно розглянуло питання “Про зміну системи керування навчальним закладом та введення єдиноначальності в Одеському інституті народного господарства”. Такий порядок денний був пов’язаний з реорганізацією вищої школи в Україні. На засіданні правління з доповіддю виступив ректор інституту В. О. Арнаутов. У її обговорені взяли участь проректор, декани, в тому числі Г. І. Тіктін. Він підтримав думку про необхідність змін у вищій школі і введення нової системи управління інститу-

том, згідно з якою вся відповідальність за навчальну, наукову та господарчу діяльність покладалась на ректора інституту [14].

Реформування вищої школи, курс на створення і розгортання галузевих вищих навчальних закладів доповнилися кредитною реформою. У січні 1930 р. Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів СРСР прийняли постанову, яка поклала їй початок. Кредитна реформа, по мірі її розгортання, набувала дедалі більшого значення і вимагала підготовки високоосвічених спеціалістів банківської справи.

Одеса, де 1930 року був ліквідований Одеський інститут народного господарства, лишилася без економічного вищого навчального закладу. Однак вона була великим науковим центром, мала підготовлені кадри, такі як проф. Г. І. Тіктін, фінбанк, який працював на економічному факультеті Одеського інституту народного господарства і відповідних фахівців з фінансів і банківської справи. Все це сприяло тому, що в Одесі був відкритий банківський вищий навчальний заклад..

22 серпня 1931 р. відбулось засідання уряду Української РСР, на якому було вирішено “внести в титульний список навчальних закладів України Всеукраїнський кредитно-економічний інститут у м. Одесі” [15]. Важливо відзначити, що це був перший інститут подібного профілю в СРСР. Він підпорядковувався Державному банку СРСР. Серед провідних кафедр інституту того періоду була кафедра фінансів, грошей та кредиту. Її очолив проф. Г. І. Тіктін. Незважаючи на те, що на кафедрі працювало всього 5 викладачів, вона займала провідне місце в інституті.

У 1931 р. в зв’язку з ліквідацією Одеського інституту народного господарства Г. І. Тіктін також працював в інституті харчової промисловості та інституті інженерів водного транспорту, де завідував кафедрою фінансів та обліку економічних факультетів. В інституті харчової промисловості він ще й був деканом економічного факультету [16]. У 1933 р., коли був відновлений Одеський державний університет, Г. І. Тіктін став професором економічного факультету. Він працював на економічному факультеті до його скасування в 1935 р. У вересні 1935 р. кваліфікаційна комісія затвердила Г. І. Тіктіна у вченому званні професора. У березні 1941 р. ВАК присвоїв йому вчений ступінь доктора економічних наук без захи-

сту дисертації на підставі подання Одеського кредитно-економічного інституту. Слід відзначити, що лише Г. І. Тіктіну та А. С. Боринєвичу було присвоєно звання доктора економічних наук в інституті.

Влітку 1941 р. Г. І. Тіктін був евакуйований до Саратова. Спочатку працював у місцевому кредитно-економічному інституті, а в листопаді, коли в це місто був евакуйований наш інститут, став працювати в ньому. Одеський кредитно-економічний інститут в той час злився з місцевим інститутом. Восени 1941 р. Г. І. Тіктін був запрошений Московським плановим інститутом, який у той час знаходився у Самаркандрі. Після його реевакуації Г. І. Тіктіна запрошують працювати у Ленінградському плановому інституті, в якому він викладав у 1943–1944 рр.

У цей час він написав ряд наукових робіт. Окремі з них враховували досвід воєн ХХ століття. Це такі як: “Основные вопросы теории финансирования войн на основе опыта войн XX века”, “Основные проблемы теории советских финансов в связи с вопросами методологии, методики, пропедевтики экономической теории социализма”, “К вопросу о действии закона стоимости в преобразованном виде и природе денег и кредита при социалистическом строе”, “Новейшее развитие форм краткосрочного кредита. К вопросу об отличительных признаках ссуд Госбанка СССР и их классификации”, “К вопросу о сущности и формах расчетов и платежей по взаимным долгам и правотребованиям социалистических организаций”, “Система буржуазного кредитно-банковского права и основы техники операции капиталистических банков”, “Исторические предпосылки финансов и их возникновение в докапиталистических антагонистических обществах. Финансовые и послефинансовые системы покрытия материальных затрат, вызываемых функциями общественной власти”.

Після визволення Одеси у 1944 р. Г. І. Тіктін повертається до рідного міста. На нього чекала кафедра фінансів в Одеському кредитно-економічному інституті. Він також був запрошений завідувати кафедрою політекономії Одеського державного університету. Однак через хворобу не зміг приступити до роботи. Це бачили ті, хто їхав до Одеси разом з ним. Він був дуже засмучений і мовчав майже весь час. “Очевидно, — писав проф. С. Я. Боровий, який їхав

разом з ним, — у нього тоді починалась та душевна хвороба, яка звела його в могилу після повернення в Одесу” [17]. Помер професор Г. І. Тіктін наприкінці січня 1945 р.

Г. І. Тіктін був видатним представником фінансової науки. Він — автор понад 30 наукових праць. Майже всі вони мали позитивні рецензії в зарубіжних журналах. У них відзначалося, що його доробок в науці є видатним явищем у фінансовій літературі [18]. Багаторічна наукова і викладацька діяльність Г. І. Тіктіна здобула йому широку популярність як визначному теоретику і знавцеві науки про фінанси. Починаючи з 1931 р., Г. І. Тіктін беззмінно очолював кафедру фінансів в Одеському кредитно-економічному інституті, в організації якого він брав активну участь. Він є автором грунтовних праць в галузі фінансового права і загальної теорії науки, що є видатним внеском в радянську науку [19].

Свою науково-педагогічну роботу Г. І. Тіктін поєднував з практичною діяльністю. У 1921–1922 рр. він очолював Особливу комісію з підготовки матеріалів до Генуезької конференції. У 1927–1930 рр. був членом комісії з фінансових питань АН УРСР, а в 1939–1941 рр. — членом секції фінансового права АН СРСР. Протягом 1925–1945 рр., тобто майже 20 років, він обирається депутатом міської ради. Г. І. Тіктін весь час був головою фінансово-бюджетної секції міськради. З 1930 р. вів безперервну роботу в профкомі Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова.

Таким чином, Г. І. Тіктін вів велику наукову та викладацьку діяльність. Завдяки своїй невтомній праці він став видатним вченим. Лише невмоляма, непередбачувана смерть не дозволила йому здійснити всі плани. Не встиг він опублікувати й частини своїх робіт. Серед своїх друзів та численних учнів професор Г. І. Тіктін залишив добру пам’ять як вірний син своєї Батьківщини. Г. І. Тіктін віддав всі сили та неабиякі здібності і глибокі знання своєму народу.

Література:

1. *Одеський державний економічний університет. Нариси історії* / В. П. Бородатий, М. О. Скрипник, В. Д. Граждан, О. С. Редькін. — Одеса, 2000. — С. 13.
2. *Історія Одеського університету за 100 років* / Кол. авторів під ред. О. І. Юрженко. — Одеса, 1968. — С. 308.

3. Одесский институт народного хозяйства. — Киев-Одесса, 1975. — С. 8; 22.
4. Одеський державний економічний університет. Нариси історії. — С. 13-14; 18; 27-28; 32; 50; 57-58; 62-63; 75-76.
5. Левченко Д. Н., Тахтарьова Н. С. Тіктін Георгій Ісаакович // Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник / Під ред. В. А. Смінтини. — Одеса, 2000. — Т.4. — С. 217-219.
6. Боровой С. Воспоминания. — М., 1993. — С. 165-285.
7. Левченко Д. Н., Тахтарьова Н. С. Вказана праця. — С. 217-218.
8. Там само. — С. 218.
9. С. И. Иловайский. Учебник финансового права. — 5-е (посмертное) издание / Частью вновь переработал, частью дополнил и обновил Г. И. Тиктин. — Одесса, 1912. — С. 5-6.
10. Одеський державний економічний університет. Нариси історії . — С. 14.
11. Левченко Д. Н., Тахтарьова Н. С. Вказана праця. — С. 218.
12. Одеський державний економічний університет. Нариси історії . — С. 13.
13. Наука и научные работники СССР. Справочник, составленный комиссией "Научные учреждения и научные работники СССР под наблюдением и непосредственным руководством непременного секретаря Академии наук акад. С. Ф. Ольденберга и председателя комиссии акад. С. Ф. Карского. — Л., 1928. — Ч. VI. — С. 420.
14. Одеський державний економічний університет. Нариси історії. — С. 32.
15. Доклады, сводки, сметы по подготовки кадров (1913) // Центральный государственный архив народного хозяйства РФ. — Ф. 2324. — Оп. 20. — Д. 2193
16. Левченко Д. Н., Тахтарьова Н. С. Вказана праця. — С. 218.
17. Боровой С. Воспоминания. — М., 1993. — С. 286.
18. Левченко Д. Н., Тахтарьова Н. С. Вказана праця. — С. 218.
19. Большевистское знамя. — 1945. — 6 февраля. — С. 4.

C. A. Цвілюк

УКРАЇНІЗАЦІЯ І РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ в 1920–1930-х роках

Українізація — унікальний політичний і національно-культурний процес, що залишив помітний слід в історії нашого народу, передусім 20-30-х рр. минулого століття. Як різновид політики “коренізації”, проголошеної у квітні 1923 року XII-м з'їздом РКП(б) з метою зміцнення радянської влади в національних республіках, українізація передбачала залучення українців до комуністичної